

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2017 metai

2

LI

Vilnius 2018

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2017

2

Vilnius 2018

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2017

2

Vilnius 2018

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ

Projekto finansavimo sutartis Nr. LIP-074/2016

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas

Jan JURKIEWICZ

Adomo Mickevičiaus universitetas Poznaneje

Zigmantas KIAUPA

Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ

Lietuvos istorijos institutas

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas)

Lietuvos istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Rimvydas PETRAUSKAS

Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA

Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)

Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas)

Lietuvos istorijos institutas

Darius STALIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS

Milervilio universitetas

Joachim TAUBER

Šiaurės Rytų institutas Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

TARPTAUTINĖ MOKSLINĖ KONFERENCIJA „LIETUVOS DIDŽIOJI KUNIGAİKŠTYSTĖ XVIII AMŽIUJE: LUOMAS, UŽSIĖMIMAS, PAŠAUKIMAS“

2017 m. lapkričio 23–24 d. Vilniuje, Lietuvos istorijos institute, vyko jau šešiolikta tradicinė XVIII a. istorijos tyrinėtojus vienijanti Lietuvos istorijos instituto ir Vytauto Didžiojo universiteto rengiama konferencija. Konferencijos tikslą pristatė jos organizacinio komiteto pirmininkė doc. dr. Ramunė Š m i g e l s k y t ė - S t u k i e n ė: į visuomenės struktūrą pažvelgti per luomo, užsiėmimo ir pašaukimo kategorijų prizmę, išryškinti socialinių grupių padėtį bei šių padėčių kaitą, skirtingų luomų sąveiką ir luomų atstovų profesinę bei kūrybinę veiklą. Konferencijos dalyvius pasveikino Lietuvos istorijos instituto direktorius dr. Rimantas M i k n y s. Jis prisiminė XVIII a. konferencijų organizavimo pradžią, akcentavo jų tęstinumą, linkėjo įdomių pranešimų ir turiningų diskusijų. Konferencijoje įvyko keturi posėdžiai, perskaityta 20 pranešimų.

Lapkričio 23 d. pirmąjį posėdį „Luomas ir karjera“ pradėjo dr. Adamas S t a n k e v i - č i u s (Lietuvos istorijos institutas), kuris savo pranešime apžvelgė advokato profesijos raidos tendencijas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVIII amžiuje. Jis teigė, jog tuo metu atsirado ryškesnių kriterijų (pirmiausia – priesaika), leidusių advokatus išskirti iš kitų teisinę pagalbą teikusių asmenų rato, gynėjai tapo uždaresne profesine grupe, kuri vis geriau kontroliavo savo paslaugų teikimo procesą. Tačiau advokatų profesinės veiklos reglamentavimas buvo nenuoseklus, nemažai svarbių klausimų liko neišspręsta iki pat Lietuvos–Lenkijos valstybės žlugimo 1795 m. Prie neigiamų Lietuvos advokatūros vystymosi faktorių jis priskyrė aukštojo mokslo studijų reikalavimo nebuvimą, aiškios advokatūros organizacinės struktūros nesuklostymą, didelę advokatų priklausomybę nuo teismo ir menką profesijos prestižą.

Šią temą tęsė ir dr. Piotras P i l a r c z y k a s (Poznanės Adomo Mickevičiaus universitetas), perskaitęs pranešimą „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės izdo komisijos palestra“. Minėtame teisme veikė advokatų grupė, kurios narių skaičius galėjo būti ne didesnis nei 12 (per visą institucijos egzistavimo laikotarpį autoriui pavyko identifikuoti 60 gynėjų, dauguma jų dirbo ir kituose teismuose). Fragmentiški duomenys neleido jam nustatyti vidinės šio teismo advokatų organizacijos, nors jos egzistavimą liudytų pasisakymai visos gynėjų grupės vardu. Pranešėjas taip pat atkreipė dėmesį į teismo bandymus drausminti netinkamai besielgiančius advokatus (teisminio proceso vilkinimas, atstovavimas teisme neturint įgaliojimų), skiriant jiems bausmes.

Doc. dr. R. Š m i g e l s k y t ė - S t u k i e n ė (Lietuvos istorijos institutas, Lietuvos edukologijos universitetas) savo pranešime aptarė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės muitinės tarnautojų personalinę sudėtį ir karjeros galimybes 1785–1794 m. Remdamasi

šios institucijos 1785 ir 1793 m. pareigūnų katalogais ir kitais duomenimis, prelegentė nustatė, jog muitinės tarnautojų personalinė sudėtis buvo stabili: tam tikras vadovaujančias pareigas (superintendanto, kontraregistranto ar intendanto) užėmęs asmuo jas ėjo ilgą laiką. Žemesniosios grandies muitinės tarnautojai (pėstieji ir raitieji sargybiniai) siekdavo kilti karjeros laiptais ir pretenduoti į sargybos viršininkų ar aukštesnes pareigas. O personalo formavimą iš esmės lėmė du faktoriai – kvalifikacija ir laidavimas.

Dr. Magdalenos *Ślusarskos* (Lenkijos mokslų akademijos Literatūros tyrimų institutas) pranešimo tema „Ona Grozmanaitė–Narbutienė – knygų vertėja“. Iki šiol istoriografijoje apie šią asmenybę buvo žinoma nedaug – kilusi iš italų kilmės šeimos, puikiai kalbėjo prancūziškai, apie 1772 m. ištekėjo už turtingo, bet daug vyresnio Lydos pavieto bajoro Juozapo Mikalojaus Narbuto. Mokslininkė atskleidė du Onos Grozmanaitės įvaizdžius – Vilniuje ji buvo žinoma kaip romanų (mažiausiai trijų) iš prancūzų į lenkų kalbą vertėja, edukacinių publikacijų leidėja, jos namai buvo vietinio elito draugiškų susitikimų vieta. Tačiau visiškai kitoks jos įvaizdis ir veiklos pobūdis buvo Varšuvoje. Eiliotame kūrinyje (spėjama, kad jo autorius yra Antanas Kosakovskis) Grozmanaitė buvo priskirta prie elitinių brangiai apmokamų dvaro kurtizanių.

Dr. Lina *Balaitė* (Lietuvos kultūros tyrimų institutas) pranešime analizavo dailininko karjeros galimybes XVIII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Jos teigimu, dailininko karjera paprastai priklausė nuo kelių veiksnių: reputacijos (ypač vertinti karališkojo dailininko statusą turėję menininkai), jį samdančio asmens statuso ir teikiamų paslaugų paklausos. Labiausiai jų paslaugų reikėjo dideliuose LDK miestuose (iš 700 šiuo metu žinomų XVIII a. dailininkų Vilniuje darbavosi mažiausiai 150), kur po karo ir gaisrų reikėjo atnaujinti bažnyčias, didikų rezidencijas. Sostinėje egzistavo ir dailininkus vienijusios bendruomenės (viena tokių buvo Šv. Martyno brolija, kurią sudarė vokiečių tautybės katalikai).

Per antrą tos pačios dienos posėdį „Tarp pašaukimo ir užsiėmimo“ perskaityti dar šeši pranešimai. Prof. habil. dr. Mariusz *Auszas* (Liublino Marijos Curie-Skłodowskos universitetas) aptarė svarbiausius Lietuvos pijorų provincijos įsteigimo (1736 m.) ir jos veiklos XVIII a. aspektus. Jo teigimu, lietuviškoji provincija (kolegijos buvo Ščiutine, Lydoje, Vilniuje, Lužkuose, Vilkmergėje, Raseiniuose, Liubešive, Dombrovoje, Panevėžyje, Želvoje, Vitebske, Dubrovnoje bei Pagirių rezidencijoje ir Dūkštų parapijoje) pavėluotai, bet vis dėlto įsijungė į Stanislovo Konarskio reformą, o nuo aštuntojo dešimtmečio pradžios mokė pagal Edukacinės komisijos nurodymus. Kartu Lietuvos pijorai atliko svarbų vaidmenį XVIII a. švietimo reformose LDK teritorijoje (to meto iškiliausi lietuvių provincijos pijorai buvo Stanislovas Bonifacas Jundzilas ir Kazimieras Narbutas), o lietuvių provincijai priklausiusios pijorų kolegijos ir mokyklos po truputį buvo likviduojamos trečiajame ir ketvirtajame XIX a. dešimtmečiais.

Dr. Andrea M a r i a n i (Poznanės Adomo Mickevičiaus universitetas) perskaitė pranešimą „Ganytojiška jėzuitų veikla Vilniuje: tarp Tridento reformos ir vietos sąlygų“. Jis analizavo jėzuitų sąveiką su įvairias luomais, gyvenusiais Vilniaus mieste XVII ir XVIII a., ypatingą dėmesį skirdamas miestiečiams ir bajorijai. A. Mariani teigimu, jėzuitų įtaka vilniečių gyvenimui buvo ypač didelė ne tik dėl jų intensyvios kultūrinės veiklos, kuri koncentravosi aplink akademiją ir jos spaustuotę, bet ir dėl puikiai organizuotos ganytojiškos veiklos. Mat jėzuitai vertėsi pamokslų sakymu ir vadovavo religinėms draugijoms, pritaikytoms įvairioms visuomenės grupėms, tokioms kaip vokiškai kalbantys amatininkai. Įvairias ganytojiškas iniciatyvas pagal Tridento reformos reikalavimus papildė galestingi veiksmai, tokie kaip špitolių ir kalėjimų lankymas. Jėzuitų įtaka miestui reikėsi ir tiesiogiai, per akademinės kolegijos studentų buvimą ir per religinių bei proginių iškilnių, apimančių viso miesto ceremoninę erdvę, (bendrą) organizavimą.

Doktoranto Arnaudo P a r e n t o (Mykolo Romerio universitetas) pranešimo tema buvo „Mokslininko adaptacija užsienio kontekste: Jean Emmanuel Giliberto atvejis“. Autorius apžvelgė problemas, su kuriomis susidūrė žinomas medicinos gydytojas ir botanikas, 1775 m. Antano Tyzenhauzo kvietimu atvykęs į Gardiną steigti pirmosios medicinos mokyklos LDK (čia jis gyveno iki 1781 m., kai dėl lėšų trūkumo mokslinę veiklą teko nutraukti, o iš šalies visam laikui išvyko 1783 m.). Tarp tokių paminėtos sveikatos problemos, izoliacija, gyvenimo sąlygos, kalba, santykiai su vietos valdžios institucijomis ir net baudžiamoji byla.

Prof. habil. dr. Kazimierz P u c h o w s k i s (Gdansko universitetas) pranešime „Bajoriškosios kolegijos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės elito ugdyme“ teigė, jog elitinės mokyklos užtikrino geresnį bajorų vaikų gabumų lavinimą, ugdė moralines vertybes, sutelkė dėmesį į išvaizdą, manieras, laikyseną. Vienuoliai, kurdami kolegijas, kuriose buvo įvesti papildomi mokymosi dalykai ir bajoraičių gabumus lavinantys užsiėmimai (kūno kultūros užsiėmimai, piešimo, šokio, dainavimo pamokos, mokymas groti muzikos instrumentais, fechtavimosi, teisės, karinės ir civilinės architektūros pamokos, naujų kalbų mokymas), nepamiršdami savo pagrindinių ugdymo idealų, konkuravo su namų ir dvaro mokymu, taip pat su bajorų akademijomis. Svarbų vaidmenį ugdant būsimąjį Abiejų Tautų Respublikos politinį, administracinį ir karinį elitą atliko Vilniaus bajorų kolegijos. Jau septintajame XVIII a. dešimtmetyje šių kolegijų auklėtiniai užėmė svarbias valstybės pareigas, taip plačiai garsindami šias mokymo įstaigas ir pačias vienuolijas.

Dr. Auksė K a l a d ž i n s k a i t ė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas) pranešime „Juozapas Fontana: architektas ir bajoras“ analizavo XVII a. antroje pusėje Abiejų Tautų Respublikoje įsikūrusių italų kilmės architektų Fontanų giminės pasiekimus, kaip jų veiklą vertino amžininkai, taip pat jų socialinio statuso klausimus (1768 m. už nuopelnus valdovui jiems buvo suteikta bajorystė). Ji pabandė atsakyti į klausimą, kokią įtaką vieno žymiausių vėlyvojo Baroko LDK architektų Juozapo Fontanos (1716–1773) asmeniniam

ir kūrybiniam gyvenimui turėjo jo šeimos narių pozicija ir aspiracijos priklausyti privilegijuotam sluoksniui. Nepavykus įsitvirtinti Vilniuje, J. Fontana apsistojo netoli Vitebsko, kur rado kitų architektų „nemonopolizuotą“ erdvę, palankią geografinę padėtį (Dauguvos upe buvo patogus susisiekti ir gabenti statybines medžiagas) ir turtingų užsakovų.

Temą pranešimu „Architektas XVIII amžiaus Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje“ tęsė doc. dr. Rasa Butvilaitė (Vilniaus dailės akademija). Prelegentė apžvelgė architektūros mokslo raidos tendencijas LDK: iki Edukacinės komisijos įvykdytos švietimo reformos trumpas architektūros kursas buvo tik bendrojo lavinimo dalis Vilniaus jėzuitų akademijoje, karinio tipo bajorų mokyklose, jėzuitų ir pijorų *Collegium Nobilium*; jis suteikė tik bendrą ir techninį architektūros teorijos pagrindą, o norint tapti nepriklausomu profesionaliu architektu toliau reikėjo studijuoti užsienyje. XVIII a. antroje pusėje vyko svarbūs pokyčiai architektūros edukacijoje: architektūros studijos „tolo“ nuo matematikos, tapdamos atskiru dėstymo dalyku, kuris garantavo aukšto lygio profesines kvalifikacijas. Vyko mokymo institucionalizacija vidurinės ir aukštosios mokyklos lygyje, buvo vystomi teoriniai mokslo pagrindai, augo socialinis architekto profesijos prestižas (daug architektų, susijusių su bajorų dvarais ir dariusių karinę karjerą, buvo nobilituoti).

Trečiąjį posėdį („Socialinės slinkty“), vykusį lapkričio 24 d., pranešimu „Luomas, pašaukimas ir profesija Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenėje 1775–1794 m.“ pradėjo prof. dr. Valdas Rakutis (Klaipėdos universitetas, Kauno tvirtovės regioninis parkas). Prelegentas nurodytą temą plėtojo analizuodamas tuo metu įvykdytas LDK kariuomenės reformas. Jo teigimu, iki Ketverių metų seimo reformų svarbus buvo luominis veiksnys – karininkais galėjo tapti tik turtinga bajorija, kariuomenės pajėgos nebuvo tinkamai rengiamos kariniams veiksams, daugiausia naudotos užtikrinant tvarką. Itin profesionalūs tuo metu buvo pėstininkų ir artilerijos daliniai, taip pat totorių pulkai. 1788–1792 m. Seime įvykdytos reformos nebuvo iki galo apgalvotos (kariuomenės reforma ir radikalus karių skaičiaus didinimas įnešė chaoso), tačiau turėjo teigiamų pasekmių – pasipildė karininkų korpusas, o kariuomenė pradėta rengti karo veiksams. Svarbi buvo ir 1792 m. kare su Rusijos kariuomene įgyta patirtis, kuri leido identifikuoti problemas bei atvėrė kelius į kariuomenę pašaukimo faktoriui.

Dr. Martynas Jakulis (Vilniaus universitetas) pranešime „*Iki tol gyveno iš darbo: nekvalifikuoti darbininkai Vilniuje XVIII amžiuje*“ daugiausia dėmesio skyrė nekvalifikuotiems darbininkams ir platesniam darbo rinkos kontekstui XVIII a. Vilniuje. Nekvalifikuotą darbą atliekantys darbininkai, šaltiniuose įvardijami kaip *wyrobnik*, *parobek*, *robotnik*, *najemnik*, *dziennik*, *podziennik*, *pomocnik*, *laboriousus*, *Arbeitermann*, užėmė žemiausią vietą lokalinėje besiverčiančių fiziniu darbu bendruomenėje. Prelegentas išskyrė rankinio darbo, kurį turėjo atlikti vyrai ir moterys, pobūdį, analizavo jų atlyginimo dydį ir skirtumus, taip pat naudodamasis špitolių ir prieglaudų knygų duomenimis pateikė socialinį nekvalifikuotų darbininkų paveikslą (apibūdino jų kilmės vietą, amžių, šeimyninę padėtį).

Dr. Bernadetta M a n y ś (Poznanės Adomo Mickevičiaus universitetas) pranešime „Vilniaus skerdikai XVIII amžiaus pirmojoje pusėje, arba istorinis atvejo tyrimas“ pateikė bendrą analizuojamo laikotarpio pagrindinės maisto gamtinimo šakos – mėsos apdirbimo atstovų, susivienijusių į cechų organizaciją, charakteristiką. Autorė kėlė tokius klausimus: 1) kokio dydžio buvo ši grupė kitų tuo metu Lietuvos sostinėje veikusiu profesinių grupių kontekste; 2) kokia buvo šios grupės raidos dinamika bei 3) kokia buvo šio amato atstovų konfesija ir tautybė. Taip pat ji stengėsi identifikuoti konkrečius amatininkus (mėsaininkus–galvijų skerdikus) ir juos „įkurdinti“ to meto Vilniaus visuomenėje.

Dr. Natalia S l i ž (Baltarusijos teisės universiteto Gardino filialas) aptarė Horodnycos amatininkų gyvenimą XVIII amžiaus antrojoje pusėje. Autorės tyrimo objektas – Antano Tyzenhauzo šalia Gardino septintajame–aštuntajame XVIII a. dešimtmetyje įkurtos naujos gyvenvietės, vadinamosios Horodnycos, dalis, kurioje buvo manufaktūrų ir darbininkų gyvenamieji pastatai (išliko vienintelis tipinis meistro gyvenamasis namelis). Remdamasi negausiais išlikusiais šaltiniais, ji taip pat pabandė rekonstruoti amatininkų darbo ir poilsio režimą.

Doc. dr. Liudas G l e m ž a (Vytauto Didžiojo universitetas) aptarė svarbiausius veiksmus siekiant karjeros Kauno miesto savivaldos struktūrose XVIII amžiaus antrojoje pusėje. Autoriaus teigimu, tai buvo: išpažįstama religija (nekatalikai ir neliuteronai karjeros miesto savivaldoje padaryti negalėjo), turtinė padėtis (nekilnojamojo turto mieste valdymas), profesija arba užsiėmimas, kilmė ir socialinė padėtis mieste, išsilavinimas, ryšiai su valdančiuoju elitu – tarybos nariais ir vaitu (patekti į valdantįjį elitą galėjo tik sulaukę daugumos magistrato narių palaikymo). Valdant Stanislovui Augustui įvykdytos reformos keitė miesto savivaldos raidą – nuo magdeburginių teisių apibrėžtos tvarkos iki Seimo nustatytos visiems miestams bendros sistemos, kuri numatė visų pareigūnų rinkimus (tai leido į miesto valdantįjį elitą patekti amatininkams).

Dr. Domininko B u r b o s (Lietuvos edukologijos universitetas) pranešimo tema „Turtai ir garbė. Paskutinio Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didžiojo maršalo Liudviko Tiškevičiaus valdos XVIII–XIX amžių sandūroje“. Autorius teigė, jog Liudvikas Tiškevičius (1748–1808) nebuvo gabus ir autoritetingas politinis veikėjas, tačiau padarė įspūdingą karjerą ir sukaupe didelius turtus (XVIII a. pabaigoje jo valdose gyveno per 10 tūkst. valstiečių). Vieni svarbiausių veiksnių buvo jo ryšiai su valdovu (1775 m. vedė karaliaus giminaitę Konstanciją Poniatovską), o vėliau lojalumas Rusijos imperijos valdžiai (1794 m. jis vadovavo bajorų delegacijai, vykusiai į Peterburgą padėkoti Jekaterinai II už sukilimo numalšinimą).

Ketvirtąjį posėdį („Mokymas, mokyklos, mokytojai“) pradėjo dr. Aistė P a l i u š y t ė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas) pranešimu „Dailininkų mokymo įteisinimas ir sklaida XVIII a. Nesvyžiaus Radvilų dvare“. Prelegentė siekė rekonstruoti Radvilų dvare vykusias dailininkų mokymo praktikas ir jas įvertinti platesniame XVIII a. LDK dailininkų profesionalizacijos procesų kontekste. Ji aptarė su dailininkais pasirašomas sutartis, pabandė

rekonstruoti mokymo procesą ir metodus (nustatė, jog daugiausia dėmesio buvo skiriama piešimui), konstatavo nelabai efektyvius mokymosi rezultatus (iš aštuonių per dešimt metų meistriui Steponui Cibulskiui paskirtų mokinių tik trys pasirodė mokytini ir tik vienas vėliau minimas kaip dirbantis dvaro tapytojas). Nors dailininkų mokymo mastas buvo lokalus (rengti pirmiausia dvarą turėję aptarnauti dailininkai), be to, pakankamai iš savo valdinių kilusių meistrų niekada taip ir nepavyko parengti, tačiau Radvilų dvaras, autorės teigimu, vertintinas kaip vienas svarbiausių dailininkų mokymo centrų XVIII a. Lietuvoje.

Prof. habil. dr. Janina K a m i ņ s k a (Varšuvos universitetas) perskaitė pranešimą „Lietuvos skyriaus mokyklų tinklas Tautinės edukacinės komisijos mokyklų struktūroje“. 1773 m. įkurta Edukacinė komisija siekė steigti naujas mokyklas, kurios užpildytų tuštumą, atsiradusią panaikinus jėzuitų ordiną. Tačiau turėdama aiškiai apibrėžtą veikimo tikslą, ji dar ilgai neturėjo mokymo organizacinės struktūros vizijos. Pokyčių atsirado tik 1783 m., patvirtinus Edukacinės komisijos nuostatus. Nuo tada LDK teritorija buvo padalinta į keturis skyrius: Lietuvos, Naugarduko, Žemaitijos ir Palenkės. Autorės teigimu, mokyklose dirbo geri pedagogai – jėzuitus po truputį išstūmė mokytojai, baigę Lietuvos vyriausiąją mokyklą; jie skleidė naujas, Apšvietos epochos žinias, naudojo naujus vadovėlius, kuriuos parengė Vadovėlių rengimo draugija.

Prof. habil. dr. Ewa K u l a (Kelcų Jano Kochanowskio universitetas) savo pranešime analizavo Adomo Kazimiero Čartoriskio atliktos Voluinės ir Ukrainos mokyklų vizitacijos reikšmę Tautinei edukacinei komisijai. 1780 m. A. Čartoriskis asmeniškai vizitavo mokyklas, buvusias jam priskirtame Ukrainos ir Podolės mokyklų departamente: Liubaže, Žytomire, Vinicoje, Bare, Podolės Kamenece. Po šio vizito parengtą raportą (jame buvo aptarti pagrindiniai klausimai: mokytojai, mokiniai, jų pasiekimai, mokyklų finansiniai ištekliai, mokyklų pastatų būklė, mokytojų personalo skundai ir prašymai) Edukacinė komisija pripažino pavyzdiniu, jis tapo pagrindinėmis gairėmis 1783 m. rengiant „Mokyklų nuostatų“ ketvirtąjį skyrių. Pagal šiuos nuostatus vykdytų patikrinimų raportai suplaukdavo į Edukacinę komisiją, o komisijos nariai, išanalizavę situaciją, primdavo naujus visos mokyklų sistemos funkcionavimą Abiejų Tautų Respublikoje reguliuojančius potvarkius ir instrukcijas.

Išklausius pranešimus vyko diskusijos. Dėmesio centre buvo XVIII a. vykę modernizacijos procesai – urbanizacija, industrializacija, biurokratizacija, sekuliarizacija, kurie spartino luominės struktūros irimą, vidinius tradicinių grupių pokyčius ir naujų socialinių grupių susidarymą. Diskutuota apie profesionalizacijos kriterijus ir jų pritaikymo galimybes tiriant LDK istoriją. Pagal pranešimus parengtus straipsnius konferencijos organizatoriai tikisi paskelbti penktajame „XVIII amžiaus studijų“ tome.

Adam Stankevič
(Lietuvos istorijos institutas)